

Het Kramersplein

Nieuwsbrief van het Liberaal Archief

Nr. 4 (20 oktober 2006)

- .. Voorwoord
- .. Schoolvoorbeelden in het Liberaal
- .. Het activistisch avontuur
- .. Losse stukken
- .. Art deco van de gebroeders
- .. De baron van Oordegem

Voorwoord

Naar aanleiding van de uitbreiding van onze collectie, zetten we in dit vierde nummer van **Het Kramersplein** onze archieven die betrekking hebben op onderwijs in de kijker. Zopas verscheen bij *Academia Press* de tweede editie van *Het activistisch avontuur* van Daniël Vanacker. Een ontluisterend boek...

In de rubriek *Losse stukken* hebben we goed nieuws over onze bibliotheek.

In Kortrijk loopt de tentoonstelling *Kunstwerkstede De Coene 1888-1977*, over het ooit zo roemrijke art deco meubelbedrijf. Hun talent ontging ook de liberalen niet.

Ondanks zijn goedbedoelde poging om de bezetting van Gent door de Duitsers tijdens de Eerste Wereldoorlog te voorkomen, hield burgemeester Emile Braun er de bijnaam *baron van Oordegem* aan over. In de rubriek *De Blauwe Doos* leest u er meer over.

Tenslotte nog een woord van dank voor iedereen die ons verkiezingsmateriaal bezorgde. We rekenen volgend jaar opnieuw op u!

Het Kramersplein verschijnt tweemaandelijks. Wij hopen u in de toekomst verder te mogen informeren. Wilt u deze nieuwsbrief niet meer ontvangen? Uitschrijven kan door een blanco mail te sturen naar nieuwsbrief-unsubscribe@liberaalarchief.be.

[top](#)

Schoolvoorbeelden in het *Liberaal Archief*

Onderwijs is altijd een belangrijk aandachtspunt geweest voor de liberalen. Tot het afsluiten van het Schoolpact in 1958 was het jarenlang een belangrijk politiek strijdpunt. Het *Liberaal Archief* bezit een aantal archieven die betrekking hebben op onderwijs. De laatste maanden kon het *Liberaal Archief* zijn collectie met enkele aanwinsten uitbreiden.

Het *Liberaal Archief* beschikt over het omvangrijke archief (39 strekkende meter) van de grootste Nederlandstalige avondschool in Brussel, namelijk de *Willemsfonds Avondschool* (1880-1996). Daarnaast is er het archief van de vrije **Wereldlijke School voor Jongens Roeselare - Instituut H. Tant-Roels** (20e eeuw), met daarbij het archief van schoolinspecteur Firmin

e *Vrije Fröbelschool* uit Brugge overspannen de periode van 1907 tot 1965. In dat jaar ging deze school op in de *Rijksmiddelbare Jongensschool*.

We zijn eveneens in het bezit van het archief van twee organisaties ter bevordering van het officieel onderwijs, namelijk de West-Vlaamse tak van het *Algemeen Verbond ter Bevordering van het Officieel Neutraal Onderwijs* (AVBO) (1933-1994) en de *Algemeen Belgische Onderwijsbond* (begin 20e eeuw).

Wat de parascolaire organisaties betreft, bezit het *Liberaal Archief* de archieven van de *Kring Diesterweg* (1892-20e eeuw) en van *Diesterweg's Hulpkas voor Behoeftige Schoolkinderen* (1892-1998). Het archief van het ***Algemeen Kleedingwerk voor Antwerpen's officieele scholen*** beslaat de periode van 1893 tot 2000. Die twee laatste archieven zijn vrij uitgebreid en bevatten een interessante iconografische collectie.

Ook studentenkringen zijn in onze collecties vertegenwoordigd. Het archief van het *Liberaal Vlaams Studentenverbond*

(Collecties *Liberaal Archief*)

(Collecties *Liberaal Archief*)

van het *Liberaal Vlaams Studentenverbond (LVSF) Gent*, dat onlangs zijn 75-jarig bestaan vierde, begint in het jaar van oprichting 1930 en loopt tot vandaag. Ook het archief van de afdeling Brussel en van het overkoepelende nationale bestuur bevinden zich in het *Liberaal Archief*. De collectie van *Neohumanisme*, het tijdschrift van het LVSF-Gent, is compleet. Het eerste nummer verscheen in 1936 en het blad wordt tot op vandaag uitgegeven. Als ideologisch blad heeft het nog steeds een grote betekenis. Het *Liberaal Archief* bezit een ruime collectie studenten Almanakken. De meeste studenten Almanakken van 't *Zal Wel Gaan* (1854-1981), de vrijzinnige en tevens oudste nog actieve studentenvereniging in Vlaanderen, zijn beschikbaar, evenals die van de *Gé Liberale* (1885-1914), die de Franstalige Gentse liberale studenten verenigde. Het *Liberaal Archief* bezit vrijwel alle jaargangen van het tijdschrift *L'Appel* (1912-1936), een uitgave van de Franstalige liberale studenten.

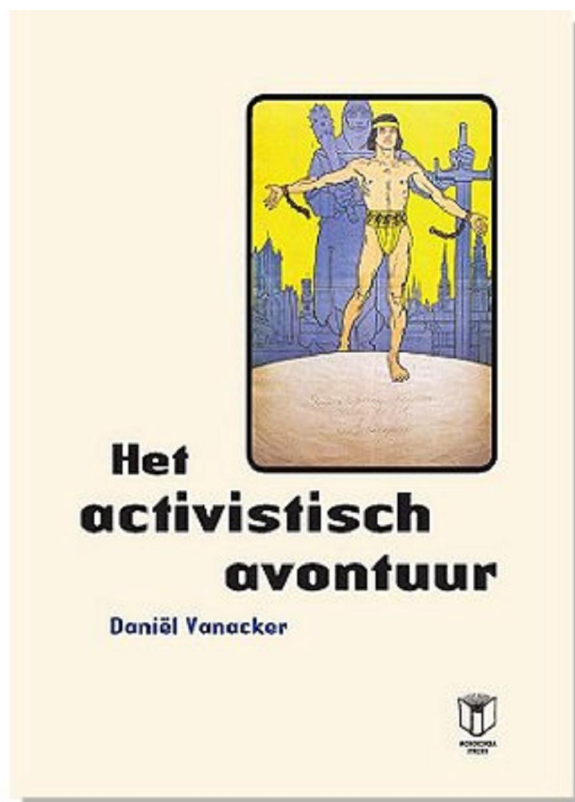
Ook het archief van het "*Taelminnend Studentengenootschap de Van Maerlant's Zonen*", in 1887 gesticht aan het Brugse atheneum, en van "*Vlaams en Vrank*", gesticht door Karel Vande Put en Guy Voets aan de *Rijksnormaalschool* van Lier, is beschikbaar voor onderzoek.

U kan de inventarissen van enkele van deze archieven raadplegen op onze website. Klik [hier](#).

[top](#)

Het activistisch avontuur

Zopas verscheen een tweede editie van het boek *Het activistisch avontuur* van Daniël Vanacker. Deze studie behandelt de geschiedenis van de Vlaamse collaboratie tijdens de Eerste Wereldoorlog, toegespitst op Gent. Daarin speelden nogal wat Vlaamsgezinde vrijzinnigen een belangrijke rol, zowel bij de voor- als bij de tegenstanders. De auteur, die nu als vrijwilliger op het *Liberaal Archief* werkzaam is, was de eerste die toestemming kreeg om het archief van de beruchte Raad van Vlaanderen te raadplegen. Zijn boek bevatte dan ook veel nieuwe informatie. Omdat er nog steeds vraag is naar dit werk, besloot Academia Press een nieuwe, ongewijzigde editie uit te brengen. Bij de eerste publicatie schreef prof. dr. Adriaan Verhulst een lovende recensie in De Vlaamse Gids (76/3 - mei/juni 1992). Daaruit de belangrijkste fragmenten.

"Als zoon van een - weliswaar kleine, niet veroordeelde, want destijds nog te jonge - activist, herinner ik mij hoe ik als jongen van tien, elf jaar in 1939-1940 werd omringd door bekende Gentse activisten zoals Richard De Cneudt, Polydoor Goossens, Jan De Boevé en nog vele anderen, die ik bijna allen 'oom' mocht of moest noemen. In het zogenaamde 'babyboek' waarin mijn Nederlandse moeder mijn kleuter- en jeugdjaren optekende en illustreerde, prijken nu nog de foto's van enkele onder hen, waaronder vooral door haar formaat, maar ook door het mythische imago van de man, de foto opvalt van August Borms, later de bekendste van alle activisten, met de eigenhandig geschreven wens van hem dat ik eens ook een flamingant zou worden.

De studenten van de Vlaamse hogeschool stapten geregeld mee in de activistische betogingen. Hier staan ze te wachten aan de English Club, het lokaal van Gents propagandaleider Jan Wannyn in de Savaanstraat. (Verzameling Van Louwe, Koksijde)

Deze jeugdhervormingen kwamen in mij op bij de lectuur van een der eerste historisch-wetenschappelijke werken, waarin uitsluitend het activisme, van 1914 tot 1918, zeer gedetailleerd wordt bestudeerd. Het is van de hand van de germanist Daniël Vanacker, journalist bij De Gentenaar. De auteur is dus geen beroepshistoricus, doch heeft zich de kritische historische methode terdege eigen gemaakt. Hierop wijzen o.m. de bronnenlijst en het enorme voetnotenapparaat (1.019 voetnoten!) achteraan in het werk. De auteur had niet de bedoeling met dit boek de leemte te vullen die er nog steeds bestaat door het ontbreken van een alomvattende monografische studie over het activisme. Wel heeft hij in verschillende opzichten daartoe talrijke en belangrijke bouwstenen aangebracht. De beperking van deze studie tot het Gentse kader is daarbij niet hinderlijk doch vruchtbaar, omdat, zoals bekend, het activisme te Gent is ontstaan en na de vervlaamsing met Duitse hulp van de Gentse universiteit (1916), zich vanuit die stad heeft verspreid en georganiseerd, tot het zwaartepunt met de oprichting van de Raad van Vlaanderen (1917) die te Brussel bijeenkwam, niet meer te Gent lag en de oorspronkelijke kern van Gentse activisten rond de Nederlandse dominee Domela Nieuwenhuis, die hun bezieler was, werd gemarginaliseerd.

Door zijn vele details en citaten, waarop men als het ware met de neus wordt gedrukt, door het verhaal ook van de vele kleine en kleinschalige ruzies, rivaliteiten en intriges, die door Vanacker breedvoerig uit de doeken worden gedaan, werkt dit boek - zoals in een ander opzicht de geschriften van prof. Lode Wils over het activisme - ontluisterend. De mythe van het verheven idealisme en van de grootse visie van de activisten wordt er zakelijk en nuchter, zonder vooringenomenheid, als vanzelf door afgebroken. In dit opzicht is het boek van Vanacker niet alleen wetenschappelijk interessant, maar ook moreel heilzaam voor wie, zoals ik, door opvoeding en eigen inzet, geneigd is de Vlaamse Beweging uit het verleden al te zeer te idealiseren."

Onze lezers kunnen dit boek toegestuurd krijgen zonder verzendingskosten. Klik [hier](#) voor het bestelformulier.

[top](#)

Losse stukken

Bedankt!

Naar aanleiding van de gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 8 oktober lanceerden wij een oproep om verkiezingsmateriaal bij te houden voor het *Liberaal Archief*. Dat is belangrijk als studiemateriaal voor iedereen die de campagne later wil bestuderen. Wij bedanken iedereen die ons brieven, folders, affiches,... bezorgde. Overigens beperken wij ons niet tot het bijhouden van papieren campagnemateriaal. Wij hebben ook tientallen websites gedownload.

Catalogus online

De bibliotheek van het *Liberaal Archief* is online consulteerbaar via *LIBIS* (K.U. Leuven). In *LIBIS* zijn onder meer de bibliotheken van het federaal en Vlaams Parlement en diverse hogescholen opgenomen. In een eerste fase zijn de titels van de boeken van het *Liberaal Archief* ingevoerd. Dat zijn er ruim 20.000. De collectie, die zowel historische als actuele titels bevat, beperkt zich niet tot ons land maar telt ook heel wat werken over liberalisme in andere Europese landen en de Verenigde Staten. Het is dan ook een van de rijkste bibliotheken inzake liberalisme. Daarnaast zijn thema's als antiklerikalisme, Vlaamse beweging, onderwijs en schoolstrijd ruim vertegenwoordigd. Via *LIBIS* kan u vandaag alle titels online consulteren via [deze link](#). In een volgende fase zullen daar 10.000 titels van tijdschriftartikels en de beschrijvingen van ons iconografisch materiaal bijkomen.

sinds kort een immense arduinen
jaar schatting weegt het minstens 100
kilo. Het gaat om de eerste steen van
de *Volksbrouwerij Help U Zelve*, die
op 21 augustus 1910 gelegd werd op
een terrein aan de Kempische Vaart
(Merksemsesteenweg) in Deurne.
Deze brouwerij werd opgericht door
de Antwerpse liberale
arbeidersbeweging. Deze was voor
de Eerste Wereldoorlog erg sterk.

opgericht door de Antwerpse liberale arbeidersbeweging. Deze was voor de Eerste Wereldoorlog erg sterk. Vooreerst beschikte ze over een ziekenfonds *Help U Zelve* dat 4.000 leden telde. Daarnaast had ze een coöperatieve bakkerij die grote winsten maakte. Met dat geld kon men bijvoorbeeld het indrukwekkende *Liberaal Volkshuis* in de Volkstraat bouwen (nu een steinerschool). Tenslotte had de beweging ook een politieke vleugel, de *Liberale Volkspartij*, met eigen mandatarissen. Begin 1910 besloten de kopstukken zich ook aan het brouwen van bier te wagen. Daarvoor richtten ze een nieuwe coöperatie op. Voorzitter werd advocaat Karel Weyler. Hij legde dan ook die eerste steen. *"Na het spelen van het Geuzenlied gingen allen in de gebuurte een glas ledigen op het welgelukken van de nieuwe brouwerij"*, stond er in het verslag te lezen. Over de werking en de resultaten van de brouwerij is nagenoeg niets bekend. De coöperatie werd begin 1928 geliquideerd. Het complex kreeg daarna diverse andere bestemmingen en werd in 1988 afgebroken. Weyler werd in 1929 gouverneur van de provincie Oost-Vlaanderen.

'Onze Jan' krijgt standbeeld

Op 23 september, dag op dag honderd jaar na zijn overlijden, kreeg de voormalige Antwerpse liberale burgemeester Jan Van Rijswijck een standbeeld. De onthulling gebeurde in aanwezigheid van de premier en andere prominenten. Samen met de commissie 'Beeld in de stad'

koos initiatiefnemer schepen Ludo Van Campenhout voor een ontwerp van Tom Frantzen.

Deze studeerde beeldhouwkunst aan de *Ecole Nationale d'Architecture et des Arts Visuels* in Ter Kameren.

Frantzen ontwierp eerder al de beelden 't Zinneke en de Vaartkapoen in Brussel. Ook de fontein, een jazzorkest met Afrikaanse dieren, die de Tervurenlaan - en zijn voorbijgangers - opvrolijkt, is van zijn hand.

Het beeld van 'Onze Jan', zoals Van Rijswijck in de volksmond

werd genoemd, is vervaardigd in hoogwaardig brons en werd gemaakt op basis van een foto in het bezit van het AMVC-Letterenhuis. Het kreeg een plaats op de hoek van de Napoleonkaai en het Verbindingsdok-Oostkaai op het Eilandje. Vanop een platform lijkt Van Rijswijck uit te kijken op de dokken. De locatie werd niet toevallig gekozen, aangezien Van Rijswijck zich sterk inzette voor de uitbreiding van de Antwerpse haven. Prof. dr. Juul Hannes, voorzitter van het *Liberaal Archief*, hield de gelegenheidstoespraak. Klik [hier](#) voor zijn tekst.

Initiatiefnemer Ludo Van Campenhout met de kunstenaar Tom Frantzen (Foto: www.ludo-vld.be)

Week van de Smaak

Van 16 tot 25 november gaat voor het eerst de *Week van de Smaak* door in Vlaanderen. De bedoeling is om zoveel mogelijk mensen te laten kennismaken met smaak in al zijn

buurtcomités als musea, klassen en archiefinstellingen deel. Voor deze gelegenheid zal het *Liberaal Archief* op zijn website een selectie van menu's plaatsen onder de titel "Van 't afscheid van 't jonge leven tot een Captain's dinner, menu's voor alle gelegenheden". Meer informatie over *de Week* leest u [hier](#).

Zo hoort u het eens van een ander...

Het *Liberaal Archief* bezit de meest volledige verzameling archiefmateriaal van de *Mont Pèlerin Society* van 1947 tot 1998. Deze vereniging van liberale economen zag het daglicht in 1947 op initiatief van de Amerikaanse hoogleraar Friedrich A. Hayek. Ze ziet de vrijmarkteconomie als de beste manier om vooruitgang te creëren. De *Mont Pèlerin Society* telt onder haar leden internationaal vermaarde economen zoals Milton Friedman en James Buchanan, latere nobelprijswinnaars.

Recent kreeg het *Liberaal Archief* de Amerikaanse hoogleraar economie Philip Mirowski (University of Notre Dame, Indiana) over de vloer. In een brief aan het *Liberaal Archief* schrijft hij: "It is very important for my historical work, since it is the most complete and comprehensive collection of the original records of the Mont Pelerin Society in the world. Unlike the Hoover Institute, the records are open to all." Het archief van de *Mont Pèlerin Society* kon verder ook al rekenen op internationale belangstelling van vorsers uit Lyon, Lausanne, Lille, Tübingen en Berlijn. Op de website van het *Liberaal Archief* vindt u de drietalige inventaris van dit archief. Klik [hier](#).

[top](#)

Wereldwijd befaamd: art deco van de gebroeders De Coene

In Kortrijk loopt momenteel de tentoonstelling *Kunstwerkstede De Coene 1888-1977*. Dit houtverwerkend bedrijf was een van de belangrijkste Belgische producenten van art-decomeubels. Het leverde onder meer aan de *Koninklijke Bibliotheek Albertina* in Brussel. De ambities van Joseph De Coene, met wie de *Kunstwerkstede* een aanvang neemt, beperkten zich niet tot het bedrijfsleven. Als overtuigd liberaal waagde hij zich ook op het politieke toneel. Overigens richtte de *Kunstwerkstede De Coene* niet alleen de hoofdzetel in van de *Liberale Vakbond* op de Koning Albertlaan in Gent (toen nog Albrechtlaan), maar ontwierp het bedrijf ook de inrichting van cinema *Liberaal Huis* in Deinze.

Inkomhall Liberale Vakbond (foto: Archief stichting De Coene vzw - © Jan Verlinde)

Het verhaal van de *Kunstwerkstede* begint in 1888 als Joseph De Coene de behangerszaak van zijn vader overneemt. Later krijgt hij hulp van zijn broer Adolphe en andere familieleden. Het bedrijf groeit snel en specialiseert zich in tapijten, glas-in-lood, lamparmaturen, stoffen, marmer, ... Het behaalt diverse prijzen voor zijn vakmanschap en kwaliteit.

Na de Eerste Wereldoorlog legt *De Coene Frères, S.A.* zich toe op de productie van meubelen voor noodwoningen en houten barakken voor die gebieden waar de oorlog duidelijke sporen nagelaten heeft. De firma wordt de eerste producent van triplex in België.

In 1925 verandert *De Coene Frères* haar naam in *Kortrijkse Kunstwerkstede Gebroeders De Coene*. Tijdens het interbellum verwerft het bedrijf internationale faam met de productie van houten art-decomeubelen. De firma werkt meermaals samen met kunstenaars en ambachtslui. *De Coene* groeit uit tot een van 's lands belangrijkste meubel- en interieurproducenten en is aanwezig op de wereldtentoonstellingen van Antwerpen (1930) en Brussel (1935 en 1938).

De politieke ambities van Joseph De Coene nemen een vlucht tijdens het Interbellum. De succesvolle reorganisatie van de plaatselijke liberale vakbond was grotendeels aan hem te danken. Van 1927 tot 1938 zetelde Joseph De Coene in de gemeenteraad van Kortrijk. In 1929 was hij lijsttrekker voor de Senaat, maar hij slaagde er niet in om een zitje in het parlement te veroveren.

De Tweede Wereldoorlog is een zwarte periode voor het bedrijf. Naast de materiële schade zijn de beschuldigingen van economische collaboratie aan het adres van Joseph De Coene en zijn veroordeling in 1946 een scharniermoment in de geschiedenis van het bedrijf. Jozef overlijdt in 1950. Twee jaar later kan de familie opnieuw het heft in handen nemen.

van de moderne Amerikaanse Knoll-meubelen. Op de Wereldtentoonstelling van 1958 in Brussel is het bedrijf alomtegenwoordig door medewerking aan tientallen paviljoenen.

De groei van de firma is zo groot dat het familiebedrijf *N.V. De Kortrijkse Kunstwerkstede Gebroeders De Coene* zich in 1966 omvormt tot de industriële groep *N.V. Houtindustrie De Coene en Co.* Maar onder meer ten gevolge van een aantal verkeerde strategische beslissingen wordt het bedrijf in 1976 ontbonden. De activiteit wordt opgesplitst in verschillende autonome vennootschappen. De definitieve vereffening heeft plaats op 1 januari 1977.

Directiekamer Liberale Vakbond (foto: Archief stichting De Coene vzw - © Jan Verlinde)

In het boek *Kortrijkse Kunstwerkstede Gebroeders De Coene*, dat naar aanleiding van de tentoonstelling verscheen, wijzen de auteurs Frank Herman en Tereña Van Dijk op de vele mogelijkheden tot verder onderzoek naar (de mensen achter) het bedrijf. Zij nodigen onder meer uit tot onderzoek naar de invloed die Joseph De Coene heeft uitgeoefend op de groei van het Vlaams liberalisme, dat pas na de oorlog een belangrijke stroming werd.

De tentoonstelling loopt nog tot 7 januari 2007 in het Broelmuseum, Broelkaai 6 in Kortrijk. Het museum is elke dag geopend van 10 tot 17u. Enkel op maandag en op 24 en 31 december is het museum gesloten.

Bronnen:

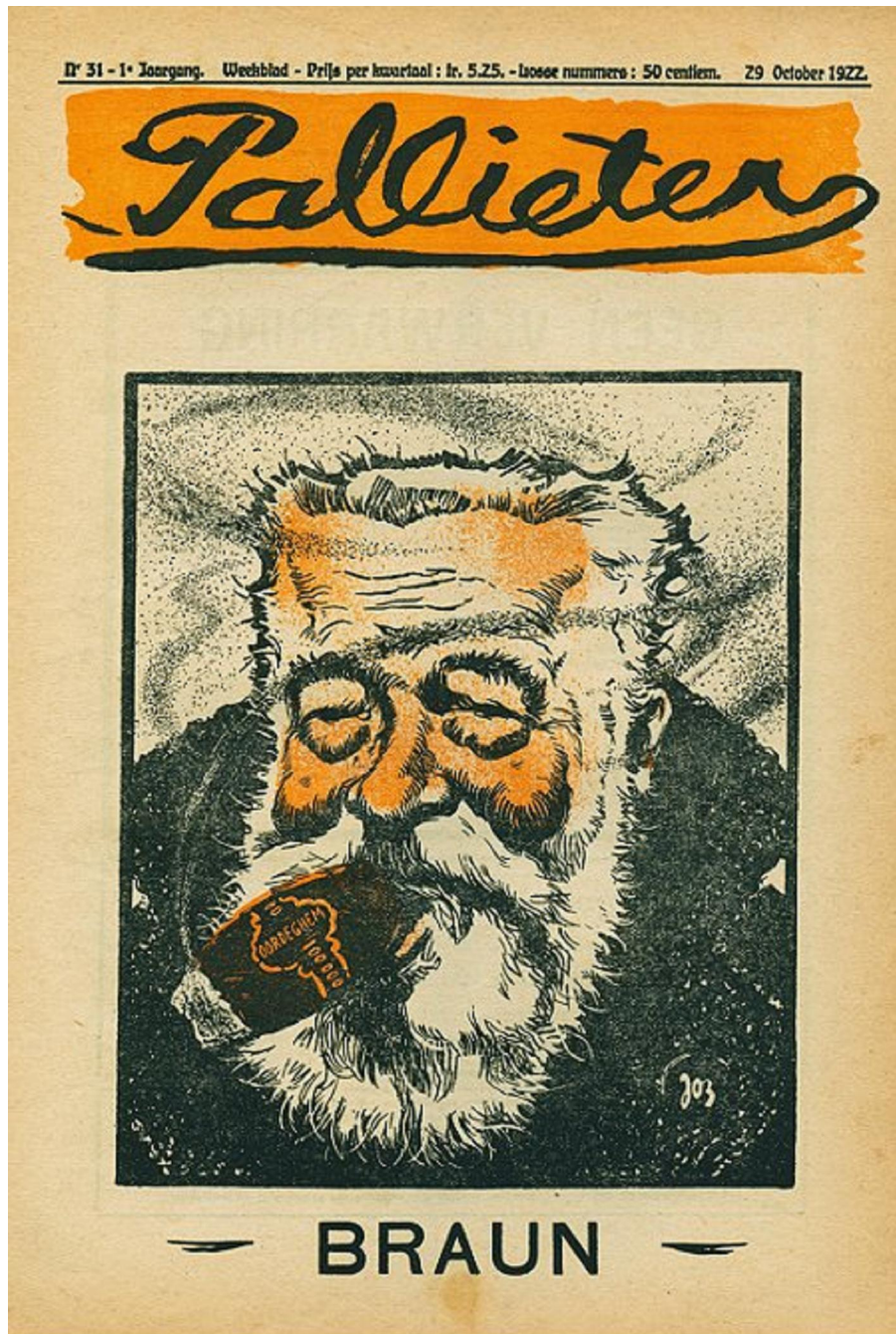
- *Kortrijkse Kunstwerkstede Gebroeders De Coene*, Herman F., Van Dijk T., Dubois M. e.a., Kortrijk, Uitgeverij Groeninghe, 2006, 253 p.
- *Art De Coene, jaarboek 6*, Stichting De Coene vzw, Kortrijk, Uitgeverij Groeninghe, 2006, 34 p. In dit zesde jaarboek van de *Stichting De Coene vzw* is een artikel gewijd aan het Gentse kantoorgebouw van de ACLVB. Het jaarboek kan besteld worden door overschrijving van 14,50 euro, port inbegrepen, op 385-0529207-38. Meer info verneemt u op de website www.artdecoene.be.
- www.artdecoene.be

- www.kunstwerkstede.be

 [top](#)

De Blauwe Doos **De baron van Oordegem**

Omdat de Gentse liberale burgemeester Emile Braun zo'n charmant man was, spraken de Gentenaars van "Miele Zoetekoek". Hij had echter ook tegenstanders die hem liever de "baron van Oordegem" noemden. Dat was een venijnige verwijzing naar de septemberdagen van 1914. Toen de Duitse generaal von Böhn begin september 1914 in de buurt van Melle op hevige weerstand botste, dreigde hij in een brief aan burgemeester Braun dat hij Gent zou beschieten en sommeerde hem om naar zijn hoofdkwartier in Oordegem te komen om over de bezetting van de stad te praten. Braun bood zich de volgende morgen aan met de vraag uit Gent weg te blijven. Dat kon de Duitse bevelhebber beloven mits het stadsbestuur aan het Duitse leger 150 ton haver, 100.000 sigaren, 1.000 flessen mineraal water en nog wat andere zaken leverde. Dat kwam snel in orde (al werd Gent een maand later toch bezet).

Het Vlaamsgezinde satirische tijdschrift Pallieter publiceerde in 1922 deze karikatuur van burgemeester Braun. Zijn sigaar, met op het bandje de vermelding "Oordeghem" en "100.000", herinnert aan zijn deal met de Duitse generaal von Böhn. (Collecties Liberaal Archief)

Brauns optreden leverde hem veel lof op maar ook kritiek. De burgerlijke overheid hoorde zich immers niet met militaire operaties te bemoeien. Toch was Brauns interventie niet uniek. In Brussel deed zijn liberale collega Adolphe Max het ook en in Antwerpen leidde de liberale volksvertegenwoordiger Louis Franck de besprekingen over de overgave aan de Duitse belegeraar. In de nalatenschap van een Duitse militair die de oorlog grotendeels in Gent doorbracht

onverklaarbare reden, de tekst van Brauns toespraak van 8 september. Merkwaardig is dat de burgemeester naar de stroppe dragers uit de tijd van keizer Karel verwijst. De tekst staat afgedrukt in een recent boek met een selectie uit de correspondentie van deze militair.

"J'ai répondu à votre appel. Après beaucoup d'hésitation, croyez-le bien. Mais en présence des menaces si terribles pour la ville de Gand, que renfermait votre lettre, j'ai pensé que mon devoir de bourgmestre et le souci de la conservation de la cité, que j'ai l'honneur d'administrer, m'imposaient l'obligation de faire taire toute autre considération.

Comme Vous le voyez, je ne me présente pas en chemise et la corde au cou, comme les Gantois de l'époque de Charles V. C'est en citoyen belge attaché inébranlablement à sa patrie, à son souverain, que je me présente devant Vous et que je Vous parle.

L'armée belge, obéissant à la volonté de son chef suprême, le roi Albert, défend pied à pied le sol de la patrie. Elle a, comme c'était son devoir, opposé les faibles troupes dont elle disposait dans la région, à la marche en avant des troupes allemandes, ennemies. Vaincue par le nombre, elle s'est retirée devant Vous. Vous vous trouvez maintenant devant une ville ouverte où il n'y a plus aucune force armée.

Le Bourgmestre et les échevins de la ville de Gand représentant l'autorité civile, mettent leur cité et ses habitants sous la protection des lois, qui régissent les relations entre peuples civilisés en temps de guerre. Ils feront ce qui est en leur pouvoir pour éviter tous les actes d'hostilité de la part de leurs concitoyens.

Nous Vous demandons, s'il est possible encore, de Vous détourner de notre Ville et de nous laisser l'administration sans l'intervention de l'autorité allemande."

Walter Thys (red.), *Ein Landsturmmann im Himmel, Flandern in der Erste Weltkrieg in den Briefen von Herman Nohl an seine Frau*, Leipzig 2005.

[top](#)